

Ewa TŁUCZEK-TADLA

ORCID: 0000-0002-9361-0099

*Państwowa Wyższa Szkoła Techniczno-Ekonomiczna
w Jarosławiu*

Profesjonalizm nauczyciela/wychowawcy — oczekiwania przyszłych pedagogów

Abstract: Professionalism of Teacher/Tutor — Expectations of Future Educationists

The text generally focuses on the results of the study which investigated expectations of future educationists concerning professional qualifications and competences of teachers and tutors working in early primary education. At the start the article discusses selected theoretical aspects of the problems in question, and then presents the procedure adopted for this specific study. Of key importance here is the analysis of the present findings. The text ends with conclusions from the present findings and with a summary.

Keywords: teacher's professionalism, tutor's professionalism, child, kindergarten, early primary education

Słowa kluczowe: profesjonalizm nauczyciela, profesjonalizm wychowawcy, dziecko, przedszkole, edukacja wczesnoszkolna

Wprowadzenie

Z pewnością dla znawców problematyki będącej przedmiotem rozważań i wyników badań własnych zaprezentowanych w niniejszym tekście stwierdzeniem banalnym jest to, że oczekiwania wobec zawodu nauczyciela ewoluowały w zależności od zmieniających się czasów, a co za tym idzie — kondycji ludzi w nich żyjących. Sytuacja zawodowa samych nauczycieli zmieniała się zatem tak, jak i osób pracujących w innych zawodach. Należy jednak zauważyć, że jej radykalna zmiana nastąpiła w związku z wykształceniem się społeczeństwa ponowoczesnego. Z. Bauman wspominał o tym przed laty w jednym z wywiadów prasowych. „Kiedyś posiadali oni luksus bycia jedynymi

odźwiernymi gmachu wiedzy — nie było innej drogi. Dzisiaj są tylko takimi pokątnymi odźwiernymi, bez specjalnego mundurku, bez lampasów — bo wiem istnieje wiele innych dojsć do wiedzy” (za: Markowski, Ziemek, 2001). Z pewnością naukowcy zajmujący się problematyką pracy nauczycieli przedszkoli i klas I–III szkoły podstawowej dostrzegają tę rzeczywistość, o której wspominał uczony. Również współcześni nauczyciele, w znacznej części dorastający już w ponowoczesnym świecie, zmagają się z konsekwencjami istnienia tego społeczeństwa. Oni sami, też może coraz bardziej zróżnicowani, jeżeli chodzi o wiedzę, światopogląd, ideologię, wiarę, są jednak zobligowani do stawania się profesjonalistami w swoim zawodzie (Śliwerski, 2010). Oczywiście jest to proces dłuższy, ponieważ wymaga się od nauczyciela czy wychowawcy kształcenia ustawicznego, podejmowanego nie tylko ze względu na zmieniające się oczekiwania, kierowane do nich przez różne podmioty zewnętrzne, ale również z pobudek wewnętrznych, wynikających z własnej potrzeby samokształcenia. Jest to z pewnością szczególnie istotne wówczas, gdy zajmujemy się pracą nauczycieli wczesnej edukacji. Oczekiwania dzieci wobec nauczyciela na tym etapie kształcenia często polegają bowiem na pragnieniu matczynego zaopiekowania się nimi i traktowania ich nie tylko jako podmioty oddziaływań edukacyjnych, ale również osoby, które mają inne potrzeby. Dlatego też nauczyciele najmłodszych są dla nich osobami szczególnie ważnymi z perspektywy wszechstronnego rozwoju.

Profesjonalizm nauczyciela czy wychowawcy, będący przedmiotem zainteresowania znawców tej problematyki, jest z pewnością również dzisiaj przedmiotem zainteresowania milionów ludzi, którzy nie tylko pracują w edukacji, ale także — oni albo ich najbliżsi — korzystają z jej zróżnicowanej oferty. I chociaż profesjonalne przygotowanie do tego zawodu wymaga nabycia szczególnych kwalifikacji¹, to istotne wydaje się, jakie oczekiwania mają wobec nauczycieli wczesnej edukacji przyszli pedagodzy. Trudno jest wyobrazić sobie, żeby nie mieli takich oczekiwań, ponieważ sami przygotowują się do wykonywania tego zawodu. Czy ich oczekiwania są zbieżne z wymaganiami formalnymi, czy nie? Czy pozwalają im na to, żeby stawali się profesjonalistami w swoim zawodzie, czy po prostu, żeby byli dobrymi nauczycielami i wychowawcami dla dzieci? Nawiązując zatem do słów J. Korczaka, który pisał o dobrym i złym wychowawcy: „Dobrzy od złych różnią się [...] tylko ilością popełnianych błędów, wyrządzanych krzywd. Są błędy, które dobry wychowawca popełnia tylko raz, a oceniwszy krytycznie, nie popełnia ich” (1978), z pewnością o takie oczekiwania wobec profesjonalizmu w tym zawodzie wśród przyszłych nauczycieli i wychowawców we wczesnej edukacji zasadniczo chodzi.

¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 sierpnia 2017 r. w sprawie szczególnych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli, 2017.

Omówienie badań

Przygotowując badania własne, postawiono problem główny dotyczący oczekiwań przyszłych pedagogów związanych z profesjonalizmem nauczycieli/wychowawców.

Badania przeprowadzono w marcu 2018 r. w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Jarosławiu wśród 49 studentów pedagogiki, studiów stacjonarnych II stopnia. Badani zostali poproszeni o wypełnienie autorskiego kwestionariusza ankiety. Przedłożone narzędzie badawcze składało się z krótkiego wstępu, w którym zostały zamieszczone konieczne informacje skierowane do osób je wypełniających, z pytań metryczkowych oraz sześciu pytań dotyczących tego, jakie oczekiwania mają studenci, jeżeli chodzi o profesjonalizm nauczycieli przedszkoli i klas I–III. Badani z zainteresowaniem wypełniali kwestionariusz ankiety.

W badaniach, jak wspomniano, wzięło udział 49 osób; 51% (25 osób) to studenci pedagogiki opiekuńczo-wychowawczej z resocjalizacją i PS, a 49% (24 osoby) studiuje wychowanie przedszkolne i edukację wczesnoszkolną. Badani to w 100% kobiety, które udzieliły odpowiedzi na wszystkie pytania kwestionariusza ankiety. Większość, tj. 61%, mieszka na stałe na wsi, 27% w mieście, a 12% w miasteczku. Badani byli w bardzo różnym wieku. Najwięcej z nich to osoby w wieku 25–30 lat (35%), następnie powyżej 35 lat (33%), dalej (22%) w wieku 19–24 lata, i najmniej, bo 10%, w wieku 31–35 lat. Badani pytani byli o ich pracę zawodową. Najwięcej, bo 47% (23 osoby), pracuje w edukacji, 27% (13 osób) podejmuje aktywność zawodową w wychowaniu przedszkolnym i edukacji wczesnoszkolnej, 14% (9 osób) nie pracuje w ogóle, a 12% (6 badanych) pracuje w różnych miejscach poza edukacją. Okazuje się zatem, że większość badanych ma już jakieś doświadczenia zawodowe. Oczekiwania dotyczące profesjonalizmu nauczycieli czy wychowawców wśród tej grupy badanych wynikać mogą z ich dotychczasowej wiedzy i doświadczeń w pracy z dziećmi.

Studentom zadano — jak pisano wcześniej — sześć pytań. Były to pytania zamknięte, wielokrotnego wyboru. Odpowiedzi, które mogli zaznaczyć studenci, dotyczyły różnych aspektów świadczących o profesjonalizmie nauczycieli czy wychowawców, a wynikających z aktualnych regulacji prawnych², określających wymagania formalne wobec osób, które przygotowują się do odgrywania tej roli lub już ją odgrywają.

Trzy pierwsze pytania brzmiały następująco: „Nauczyciel przedszkola i klas I–III szkoły podstawowej powinien... (Proszę zaznaczyć tyle odpowiedzi, ile jest

² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 sierpnia 2017 r. w sprawie szczególnych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli, 2017; Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach, 2017.

zgodnych z Pani/Pana oczekiwaniami)”, różne natomiast były kategorie odpowiedzi zarówno jeżeli chodzi o ich liczbę, jak i obszar kwalifikacji/kompetencji, który mógłby świadczyć o profesjonalizmie zawodowym.

Tabela 1. Oczekiwania badanych wobec nauczycieli przedszkola i klas I–III szkoły podstawowej*

Kategorie odpowiedzi	Odpowiedzi [%]
Pracować nad własnym rozwojem osobowym	78
Pracować nad własnym rozwojem zawodowym	90
Kierować się w życiu ideałami prawdy, dobra i piękna	67
Lubić swoich wychowanków/uczniów	75
Rozumieć swoich wychowanków/uczniów	88
Respektować podmiotowość swoich wychowanków/uczniów	75
Odpowiedzialnie przygotowywać wychowanków/uczniów do życia	77

Źródło: badania własne

* Można było zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź.

I tak, odpowiadając na pierwsze pytanie, najczęściej badanych zaznaczyło, że nauczyciel „powinien rozumieć swoich wychowanków/uczniów” (88% — 43 osoby). Najmniej badanych, jednak powyżej połowy (67% — 33 osoby), uznało natomiast, że „nauczyciel powinien kierować się w życiu ideałami prawdy, dobra i piękna”. Konieczność zrozumienia swoich wychowanków czy uczniów jest, jak się wydaje, ważną kompetencją, ale szczególnie wtedy, gdy odnosimy to do najmłodszych dzieci, dla których nauczyciel jest niejednokrotnie osobą nie mniej ważną niż rodzic.

W odpowiedzi na pytanie drugie najczęściej badanych uznało, że nauczyciel powinien być „źródłem wartości etycznych dla swoich wychowanków/uczniów” (89% — 44 osoby). Zastanawiające są te wyniki w kontekście odpowiedzi na poprzednie pytanie, w którym najmniej osób wskazało, że „nauczyciel powinien kierować się w życiu ideałami prawdy, dobra i piękna” (67% — 33 osoby). Najmniej respondentów (59% — 29 osób) wskazało natomiast, że nauczyciel ma być „źródłem doświadczenia społecznego (organizuje doświadczenia, w których ten rozwój postępuje)”.

Tabela 2. Oczekiwania badanych wobec nauczycieli przedszkola i klas I–III szkoły podstawowej*

Kategorie odpowiedzi	Odpowiedzi [%]
Źródło wiedzy dla swoich wychowanków/uczniów	86
Źródło wartości etycznych dla swoich wychowanków/uczniów	89
Źródło doświadczenia społecznego (organizuje doświadczenia, w których ten rozwój postępuje)	59
Organizuje doświadczenia życiowe (organizuje doświadczenia, sytuacje, w których będą mogli nabywać wiedzę i umiejętności niezbędne w życiu codziennym)	63
Ten, który wyzwała aktywność swoich wychowanków/uczniów	69
Ten, który wspomaga wszechstronny rozwój swoich wychowanków/uczniów	90

Źródło: badania własne

* Można było zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź.

Tabela 3. Oczekiwania badanych wobec nauczycieli przedszkola i klas I–III szkoły podstawowej*

Kategorie odpowiedzi	Odpowiedzi [%]
Zaangażowany w zmiany rozwojowe przedszkola i szkoły	86
Zaangażowany w zmiany systemu edukacji	57
Zaangażowany w zmiany dokonujące się w kulturze danego społeczeństwa	51
Zaangażowany w zmiany rozwojowe dokonujące się w życiu społecznym/publicznym	49

Źródło: badania własne

* Można było zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź.

Na pytanie trzecie najczęściej badanych (86% — 42 osoby) odpowiedziało, że nauczyciel powinien być „zaangażowany w zmiany rozwojowe przedszkola i szkoły”, a najmniej (49% — 24 osoby) — „zaangażowany w zmiany rozwojowe dokonujące się w życiu społecznym/publicznym”. Można zatem zauważyć, że badani nie oczekują najczęściej od nauczycieli przedszkola i klas I–III obecności w życiu publicznym czy społecznym, chyba że dotyczy to tego, co dzieje się w ich miejscu pracy.

Tabela 4. Oczekiwania badanych wobec kwalifikacji zawodowych nauczycieli przedszkola i klas I–III szkoły podstawowej*

Kategorie odpowiedzi	Odpowiedzi [%]
Wiedza naukowa z zakresu koniecznego do pracy z dziećmi	73
Przygotowanie pedagogiczne	84
Umiejętności umożliwiające skuteczne działanie dydaktyczne, wychowawcze i opiekuńcze	84
Efektywne komunikowanie się ze swoimi wychowankami/uczniami i innymi podmiotami za pomocą współczesnych technologii	71
Efektywne współdziałanie z wychowankami i uczniami oraz innymi podmiotami w celu realizacji zadań z zakresu nauczania, wychowania i opieki	82
Wiedza psychologiczna o fizycznych i psychicznych potrzebach wychowanków/uczniów oraz sposobach ich zaspokajania	73
Wiedza z zakresu socjologii i historii wychowania, umożliwiająca głębsze rozumienie społecznej funkcji przedszkola i klas I–III szkoły podstawowej	41
Uzdolnienia i zainteresowania zawodowe oraz umiejętność doskonalenia własnego warsztatu pedagogicznego	75

Źródło: badania własne

* Można było zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź.

Odpowiadając na pytanie dotyczące kwalifikacji zawodowych nauczycieli, najwięcej osób stwierdziło, że powinni oni mieć: „przygotowanie pedagogiczne” i „umiejętności umożliwiające skuteczne działanie dydaktyczne, wychowawcze i opiekuńcze” (84%). Najmniej studentów (tylko 41%) zaznaczyło natomiast, że nauczyciele powinni mieć „wiedzę z zakresu socjologii i historii wychowania, umożliwiającą głębsze rozumienie społecznej funkcji przedszkola i klas I–III szkoły podstawowej”. Ten dość niski wynik może zastanawiać, zwłaszcza jeżeli odnieść się do wiedzy z zakresu socjologii, której przynajmniej podstawy wydają się szczególnie ważne w pracy z dziećmi na tym etapie kształcenia, jak i zresztą na każdym innym. Praca nauczyciela, która powinna być oczywiście dostosowana do indywidualnych potrzeb i możliwości uczniów czy wychowanków, nie powinna być pozbawiona spojrzenia na nich jak na jednostki, które mimo młodego wieku wchodzą w coraz bardziej zróżnicowane interakcje społeczne. Zrozumienie mechanizmów rządzących tymi interakcjami jest niezbędne do efektywnego kierowania nimi.

Tabela 5. Oczekiwania badanych wobec kwalifikacji zawodowych nauczycieli przedszkola i klas I–III szkoły podstawowej*

Kategorie odpowiedzi	Odpowiedzi [%]
Wykorzystywanie w pracy nowoczesnych środków oraz metod pozyskiwania, organizowania i przetwarzania informacji i materiałów	90
Planowanie, organizacja, realizacja i ewaluacja pracy dydaktycznej, wychowawczej, opiekuńczej z wychowankami/uczniami	76
Umiejętności i kompetencje dotyczące samodzielnego przygotowania i dostosowania programu nauczania do potrzeb i możliwości wychowanków/uczniów	94
Wrażliwość, empatia, otwartość, refleksyjność	80
Wiedza dotycząca zasad etycznych oraz ich postrzegania w pracy zawodowej	45
Umiejętność posługiwania się językiem obcym	67
Wykorzystywanie technologii informacyjnych	69
Emisja głosu	69

Źródło: badania własne

* Można było zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź.

Odpowiadając na pytanie piąte, również dotyczące kwalifikacji zawodowych nauczycieli, studenci najczęściej wskazywali na „wrażliwość, empatię, otwartość, refleksyjność”, najrzadziej natomiast na to, że nauczyciele powinni być wyposażeni w „umiejętność posługiwania się językami obcymi”. Umiejętność ta nie jest zatem traktowana jako konieczna. Wynika to być może z tego, że nie jest ona wykorzystywana na bieżąco w pracy z dziećmi.

Tabela 6. Oczekiwania badanych wobec zadań nauczycieli/wychowawców przedszkola i klas I–III szkoły podstawowej*

Kategorie odpowiedzi	Odpowiedzi [%]
Rozpoznawanie indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych wychowanków/uczniów	94
Określanie mocnych stron, predyspozycji, zainteresowań i uzdolnień uczniów	80
Rozpoznawanie przyczyn niepowodzeń dydaktycznych lub trudności w funkcjonowaniu wychowanków lub uczniów	88

Źródło: badania własne

* Można było zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź.

Nie było natomiast zbyt dużych różnic w odpowiedziach na ostatnie pytanie, dotyczące zadań, które są przypisywane nauczycielom wczesnej edukacji. Prawie wszyscy (46 badanych) uznali, że do zadań tych należy „rozpoznawanie indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych wychowanków/uczniów”. Najmniej (39 osób) wybrało „określanie mocnych stron, predyspozycji, zainteresowań i uzdolnień uczniów”.

Wnioski

1. Ogólnie można stwierdzić, że oczekiwania badanych wobec profesjonalizmu nauczycieli czy wychowawców są zgodne z tymi, które są zapisane w przywoływanych w tekście rozporządzeniach.

2. Można również zauważyć, że zdarza się, że oczekiwania te są sprzeczne, gdy np. analizujemy niektóre odpowiedzi na pytania 1 i 2.

3. Oczekiwania badanych wobec nauczycieli czy wychowawców skoncentrowane są głównie na tych aspektach, które dotyczą tego, co jest ważne w pracy z dziećmi oraz ogólnie w działalności przedszkola i szkoły w klasach I–III.

Podsumowanie

Dokonując pewnych uogólnień, należy zauważyć, że oczekiwania przyszłych pedagogów dotyczące tego, kiedy możemy mówić o profesjonalizmie nauczycieli i wychowawców przedszkoli i klas I–III szkoły podstawowej, są skonkretyzowane. Wynika to z pewnością stąd, że badani studenci w większości przypadków pracują już w edukacji i śledzą na bieżąco dokumenty, które mogą regulować ich obecną bądź przyszłą aktywność zawodową.

Zasadne jednak byłoby również to, aby przyszli pedagodzy w trakcie swojej dalszej edukacji na studiach ugruntowali w sobie przekonanie, że najważniejszym punktem odniesienia ich oczekiwań wobec tego zawodu jest dziecko. Optymalny rozwój dziecka, nie tylko intelektualny, ale polegający na kształtowaniu kompetencji społecznych, rozwijaniu jego unikatowych talentów, stanie się dla nich najważniejszym wyzwaniem w pracy zawodowej. Podążanie za uczniem, a nie odwrotnie, będzie istotą ich pracy, nie tylko dydaktycznej (Fox, 2017).

Bibliografia

- Fox, J. (2017). *Odkryj silne strony swojego dziecka*. Przeł. D. Bakalarz. Warszawa: MT Biznes.
- Korczak, J. (1978). *Pisma wybrane*. T. 1. Red. A. Lewin. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Markowski, M. P., Ziemek, J. (2001). *Koniec geografii. Z profesorem Zygmuntem Baumanem rozmawiają...* „Przekrój”, nr 4, s. 19.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 sierpnia 2017 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli. (2017). DzU, poz. 1575.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach. (2017). DzU, poz. 1591.
- Śliwerski, B. (2010). *Mysleć jak pedagog*. Sopot: GWP.